

**Vabariigi Valitsuse määruse
„Valgesoo looduskaitseala kaitse-eeskiri” eelnõu
SELETUSKIRI**

1. Sissejuhatus

Looduskaitseseaduse § 10 lõike 1 alusel on Vabariigi Valitsusel õigus võtta ala kaitse alla ja kehtestada ala kaitsekord. Eelnõukohase määrusega muudetakse olemasoleva kaitseala kaitse-eesmärke ja kaitsekorda, kaitseala tüüpi, vähendatakse kaitstavat ala ning kehtestatakse uus kaitse-eeskiri.

Kaitseala asub Põlva maakonnas Vastse-Kuuste vallas Kiidjärve külas ja Põlva vallas Valgesoo külas.

Valgesoo looduskaitseala (edaspidi *kaitseala*) territoorium on olnud kaitse all alates 1981. aastast, kui Eesti NSV Ministrite Nõukogu moodustas 25. mai 1981. a määrusega nr 340 „Sookaitsealade moodustamise kohta” Valgesoo sookaitseala. Selle põhjal moodustati 2001. aastal Valgesoo maastikukaitseala, mille kaitse-eeskirja kinnitas Vabariigi Valitsus 28. märtsi 2001. a määrusega nr 112 „Valgesoo maastikukaitseala kaitse-eeskiri”.

Vastavalt looduskaitseseaduse § 91 lõikele 1 kehtivad enne selle seaduse jõustumist kaitse alla võetud kaitsealade ja kaitstavate looduse üksikobjektide kaitseks kehtestatud kaitse-eeskirjad ja kaitsekord seni, kuni looduskaitseseaduse alusel kehtestatakse uued kaitse-eeskirjad. Seega ei võeta määrusega kaitse alla uut ala, vaid korrigeeritakse olemasoleva kaitstava loodusobjekti piire ning kinnitatakse kaitse all olevale alale kehtivate õigusaktide kohane kaitsekord.

Eelnõukohase määrusega muudetakse looduskaitseseaduse § 13 lõike 1 alusel olemasoleva maastikukaitseala kaitsekorda, kaitstava loodusobjekti tüüp muudetakse looduskaitsealaks ja vähendatakse kaitstavat ala. Kaitstavat ala vähendatakse 10,77 ha. Kaitsealast jääb välja üks eraomandis kinnistu, olemasoleva elektriliini kaitsevöönd 20-meetrine riba kaitseala servas (nii era- kui ka riigimaadel) ja piiriselguse eesmärgil 3,3 ha raba serva. Neil aladel ei asu olulisi looduskaitselisi väärtusi. Kaitstava ala kaitsekorda ja kaitstava loodusobjekti tüüpi muudetakse, et tagada nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (edaspidi *loodusdirektiiv*) I lisas nimetatud elupaigatüüpide kaitse. Kaitseala hõlmab täielikult Natura võrgustikku kuuluva Valgesoo loodusala.

Vabariigi Valitsuse määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti Põlva-Valga-Võru regiooni kaitse planeerimise spetsialistid Tiina Troškin ja Merle Palk (tel 799 0908, e-post merle.palk@keskkonnaamet.ee), eelnõu kaitsekorra otstarbekust on kontrollinud Keskkonnaameti kaitse planeerimise peaspetsialist Taavi Tattar (tel 786 8371, e-post taavi.tattar@keskkonnaamet.ee). Eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti üldosakonna peajurist Lüüli Junti (tel 627 2178, e-post lyyli.junti@keskkonnaamet.ee) ja Kristina Parnaul-Ollik (tel 521 5500, e-post kristina.parnaul@mail.ee), kaitseala välispiiri ja tzoneeringu ning kaitse-eeskirja eelnõu kohta on koostanud ekspertiisi MTÜ Eesti Märgalade Ühing. Eelnõu on keeleliselt toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee).

2. Eelnõu sisu, piirangute ja kaitse alla võtmise põhjendus

2.1. Kaitse-eesmärkide vastavus kaitse alla võtmise eeldustele

Kaitseala kaitse-eesmärk on:

- 1) kaitsta, säilitada, taastada ja tutvustada Kagu-Eestile iseloomulikku lamedapinnalist puis-puhmaraba ja seda ümbritsevaid vanu loodusliku struktuuriga metsi ning säilitada sealjuures elustiku mitmekesisus;
- 2) kaitsta ja taastada elupaigatüüpe, mida loodusdirektiiv nimetab I lisas. Need on rabad (7110*), vanad looduspõõsad (9010*) ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0*). Sulgudes on siin ja edaspidi kaitstava elupaigatüübi koodinumber vastavalt loodusdirektiivi I lisale. Tärniga on tähistatud esmatähtsad elupaigad, mille kaitse tagamisel on Euroopa Liidul ja selle liikmesriikidel eriline vastutus.

Vastavalt looduskaitseseaduse §-le 7 on kaitseala kaitse alla võtmise eeldused ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelistest lepingutest tulenev kohustus. Kaitseala kaitse all olemise eelduseks on alale eesmärgiks seatud väärtuste ohustatus, haruldus, esteetiline väärtus ning loodusdirektiivist tulenev rahvusvaheline kohustus.

Loodusdirektiivist tulenev rahvusvaheline kohustus

Loodusdirektiivi ülesanne on kaitsta ohustatud loomaliike ja nende elupaiku ning aidata kaasa looduse mitmekesisuse säilimisele ja taastamisele. Direktiivi artikli 6 punkti 1 kohaselt tuleb liikmesriikidel kehtestada direktiivi lisades nimetatud elupaigatüüpide ning liikide ja nende elupaikade kaitseks kaitsemeetmed, mis vastavad nende elupaigatüüpide ja liikide ökoloogilistele nõudlustele. Kaitseala jääb täies ulatuses Valgesoo loodusala. Valgesoo looduslal on kohustus kaitsta järgmisi elupaigatüüpe: rabad (7110*), vanad looduspõõsad (9010*) ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0*).

Haruldased ja ohustatud metsa- ja sookooslused

Kaitselal asuvad looduslikud metsa- ja sookooslused: elupaigatüübid rabad (7110*), vanad looduspõõsad (9010*) ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0*). Nimetatud elupaigatüübid on intensiivse metsamajanduse tõttu muutunud Euroopa boreaalses piirkonnas haruldaseks ja seetõttu on ohustatud ka paljud nende kooslustega seotud liigid, kes kasutavad eespool nimetatud elupaigatüüpi elupaigana või toitumisalana.

Looduslikus seisundis rabad (7110*) on ohustatud peamiselt kuivendamise, mingil määral ka turbakaevandamise tõttu. Looduslikke rabasid on Euroopas, välja arvatud Soomes ja Rootsis, säilinud vähe. Kaitselal on rabad kõige enam levinud elupaigatüüp, mida leidub peaaegu kogu kaitselal. **Vanad looduspõõsad (9010*)** on inimõjuga või vähese inimõjuga metsad. Intensiivse metsamajandamise tõttu on vanadele looduspõõsadele iseloomuliku struktuuriga puistud kadumisoht. **Siirdesoo- ja rabametsa (91D0*)** ohustab kuivendamine, samas on see elupaigatüüp Eestis tüüpiline niisketel aladel levinud kooslus. Kaitselal on need metsaelupaigad levinud peamiselt kaitseala äärealadel rabaga piirnevates kohtades.

Valgesoo esteetiline väärtus seisneb eelkõige rabas avanevatel vaadetel rabamaastikule, maastiku omapäras, ilus, terviklikkuses ja looduslikkuses.

Lisaks eespool nimetatud loodusväärtustele on kaitseala kaitse all hoidmine oluline ka haruldaste ja ohustatud taime- ja loomaliikide kaitseks. Samas pole nende kaitse-eesmärgiks seadmine vajalik, sest eesmärgiks seatavate katuselupaikade kaitseks kehtestatav kaitsekord tagab ka nende kaitse. Nende liikide kaitse on tagatud elupaikade kaitse kaudu. Teadaolevatest kaitsealustest liikidest, keda ei ole seatud kaitseala kaitse-eesmärgiks, on kaitsealal II kaitsekategooria linnuliikidest laanerähn (*Picoides tridactylus*) ja kanakull (*Accipiter genilis*). Kaitseala metsades paikneb üks Eesti suuruselt esikümnesse kuuluv III kaitsekategooria loomaliigi laanekuklase (*Formica aquilonia*) koloonia, mis on seetõttu liigikaitse seisukohalt olulise tähtsusega.

2.2. Loodusobjekti kaitse alla võtmise otstarbekus

Kaitseala on 1981. aastast kaitse all olnud kompaktne looduslik sooala, millel on oluline tähtsus loodusliku mitmekesisuse säilimisel. Ala jätkuv kaitse all hoidmine on peamiselt oluline loodusdirektiivi elupaigatüüpide kaitse-eesmärgil.

Kaitseala eesmärkideks lisatakse haruldased ja ohustatud elupaigatüübid: rabad (7110*), vanad loodumetsad (9010*) ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0*). Raba esinduslikkuse hinnang on A (väga esinduslik), vanade loodumetsade esinduslikkus on C (keskmine, arvestatav esinduslikkus) ning siirdesoo- ja rabametsade esinduslikkus on B (esinduslik). Erinevad metsaelupaigatüübid moodustavad kaitseala pindalast *ca* 22% ja sooelupaigad *ca* 63%. Kaitsekorra kehtestamisel Valgesoo raba serva metsade looduskaitseline seisund paraneb. Samuti on need metsad olulised raba serva loodusliku veerežiimi säilitajatena, mistõttu vaatamata nende metsade valdavalt keskmisele esinduslikkusele on otstarbekas neid kaitsta.

Valgesoo rabaga tutvumiseks ja esteetilise ilme nautimiseks on kaitsealale rajatud matkarada ja vaatetorn. Aastas külastab Valgesood hinnanguliselt 6000 külastajat. Seetõttu on Valgesoo alternatiivseks turismisihtkohaks tänu Taevaskojale ja Akste sipelgariigile, mis asuvad kaitseala vahetus läheduses. Taevaskoja suure külastuskoormuse hajutamiseks on otstarbekas hoida Valgesoo esteetilist ilmet, mida soosib kaitsealal asumine.

2.3. Kaitstava loodusobjekti tüübi valik

Kaitseala tüübiks on valitud looduskaitseala, kuna põhiliseks väärtuseks on seal puutumata soomaastik ja vanad loodumetsad.

Hoiuala kaitsekord ei taga antud juhul piisavat kaitset, sest on mõeldud rohkem loomastiku, taimestiku ja seenestiku soodsa seisundi tagamiseks. Looduskaitseala kaitsekord võimaldab tagada raba ja seda ümbritsevate vanade looduslike metsade kaitse tervikuna. Samuti võimaldab looduskaitseala kaitsekord vähem esinduslikel vanade loodumetsade elupaikadel taastuda endistest raietest (ala on siiaamaani olnud kaitse all piiranguvööndina, kus majandustegevus on osaliselt lubatud). Püsielupaiga moodustamine ei ole piisav, kuna püsielupaigana kaitstakse ainult konkreetse liigi elupaika, mitte erinevate väärtustega looduskompleksi. Kaitsekategooria muutmine maastikukaitsealast looduskaitsealaks on tingitud vajadusest kaitsta rangemalt mitut Natura 2000 võrgustiku elupaigatüüpi, nagu vanad loodumetsad (9010*), siirdesoo- ja rabametsad (91D0) ning rabad (7110*). Kaitseala väärtused tuleb säilitada looduslikuna, seega pole võimalik kaitset tagada maastikukaitseala režiimiga, kus kaitse põhieesmärk on maastikukaitse ja maastikuilme säilitamine.

Ökosüsteemide arengu tagamine loodusliku protsessina sobib sihtkaitsevööndi režiimi, mis võimaldab majandustegevuse ja loodusvarade kasutamise vältimist vajalikus mahu.

2.4. Kaitstava loodusobjekti välis- ja vööndi piir

Välispiiri määramisel lähtuti peamiselt Valgesoo raba looduslikust piirist. Piiritlemisel lähtuti põhimõttest, et kogu heas seisus olev Valgesoo raba ja selle ümbruses leiduvad elupaigatüübid jääksid tervikuna kaitsealale, loodusväärustele vajalik puhver ning ala piirid peavad olema looduses selgelt tuvastatavad ja üheselt mõistetavad. Seetõttu on piiritlemisel kasutatud selgepiirilisi ja ajas vähe muutuvaid objekte (teede servad, metsasihid, kraavide kaldad, mõõdistatud maaüksused). Kaitseala piir on kantud kaardile, kasutades alusena Eesti põhikaardi 2014. aasta versiooni (mõõtkava 1 : 10 000) ja maakatastri andmeid.

Kaitseala pindala on 343,24 ha, sellest eramaad on 9,9 ha, jätkuvalt riigi omandis olevat maad 1,9 ha ja riigimaad 331,44 ha. Kaitseala pindala väheneb varasemaga võrreldes 10,77 ha võrra, sealhulgas on 5,69 ha eramaad. Ülejäänud vähenemine toimub riigimaal ja jätkuvalt riigi omandis oleval maal.

Sihtkaitsevööndi piir ühtib kaitseala välispiiriga. Kuna kehtiva kaitsekorra järgi asub kogu ala piiranguvööndis, siis looduskaitseala moodustamisel suureneb sihtkaitsevööndi pindala kokku 343,24 ha (sealhulgas 9,9 ha eramaad).

Kaitseala välispiiri määramisel lähtuti põhimõttest, et Valgesoo raba esinduslikum osa ja selle servas asuvad loodusliku struktuuriga vanad metsad jääksid tervikuna kaitsealale. Raba servadesse jäävad metsad on ühtlasi puhvriks ehk aitavad säilitada raba veerežiimi. Kuna kaitseala idaosa on kuivendusmõjudega, siis pole sealsed raba servas asuvaid metsi kaitsealasse arvatud. Seal on kuivendusmõjuga raba ja rabametsad puhvriks (kuivendusmõjude vähendaja) heas seisundis rabaosale.

Kaitseala välispiir kulgeb mööda metsakvartalite sihte, kinnistute piire, olemasolevate teede servi ja kraavide kaldaid. Kvartalisihid ja olemasolevad teed on piiritletud kaitsealast välja, sest nende kasutamine ja hooldamine ei ohusta kaitse-eesmärki. Kraavid on piiritletud kaitsealasse sisse, sest veerežiimi muutmine võib avaldada negatiivset mõju kaitse-eesmärkideks olevatele elupaikadele rabadele ning siirdesoo- ja rabametsadele, seetõttu tuleb iga kord hinnata võimalikku mõju ja kraavide hooldamiseks tuleb taotleda kaitseala valitseja nõusolekut.

Välispiiri on muudetud kolmes kohas, kõikidel juhtudel arvatakse mõned alad kaitseala koosseisust välja. Muutused arvestavad väärtuste olemasolu ja välispiiri loogilist kulgemist looduses ning selle ühtimist katastripiiridega. Kaitseala pindala väheneb 10,77 ha võrra. Vähenemine toimub põhjaosas, kust kaitseala koosseisust arvatakse välja maatulundusmaa sihtotstarbega eraomandis olev kinnistu (valdavalt on tegu haritava ja rohumaaga). Kinnistule ei jää loodusväärtusi, mis eeldaksid ala kaitse all hoidmist. Raba ja vanade looduslikus seisus olevate metsade kaitseks pole kinnistu kaitse all hoidmine vajalik. Kaitseala edelapiiri, mis kulgeb paralleelselt elektriliiniga, on nihutatud ca 20 m kaitsealasse sissepoole, jättes kaitsealast välja õhuliini kaitsevööndi. Välispiir kulgeb nüüd 40 m kaugusel elektriliini telgjoonest. Idapiiril jääb kaitsealast piiriselguse eesmärgil välja ca 3,3 ha raba serva, mis ei ole kuivendamismõjude tõttu esinduslik. Mujal on piiri korrigeerimisel arvestatud välispiiri loogilist kulgemist looduses, ühtimist katastripiiridega ja looduskaitsealaste väärtuste olemasolu. Kõikidel juhtudel on muutused kaitseala välispiiril ning need ei sea ohtu ala

terviklikkuse ja esinduslike loodusväärtuste säilimist. Vastavalt kaitseala piiride muutustele muutuvad ka Valgesoo loodusala piirid. Pindala väheneb väheväärtuslike alade arvelt. Kaitsealalt välja arvatavatele aladele ei jää väärtuslikke Natura elupaigatüüpe.

Kaitseala on tzoneeritud vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele üheks Valgesoo sihtkaitsevööndiks. Kaitseala sihtkaitsevöönd on vajalik kõrge loodusväärtusega elupaigatüüpide loodusliku seisundi ja kaitse-eesmärkide tagamiseks. Sihtkaitsevöönd moodustatakse, et kaitsta loodusdirektiivile vastavaid elupaigatüüpe tervikliku kompleksina. Sihtkaitsevööndis on esindatud raba, siirdesoo- ja rabametsad ning vanad loodusemetsad. Seal on kanakulli ja laanerähnide elupaik. Nende elupaigatüüpide kaitse ja ökosüsteemide arengu tagamine valdavalt loodusliku protsessina eeldab sihtkaitsevööndi režiimi. Kaitse-eesmärgist lähtuvalt on lubatud elupaikade taastamiseks ja ala külastuskorralduseks vajalikud tööd.

2.5. Kaitsekord

2.5.1. Kaitsekorra kavandamine

Kaitseala kaitsekorra väljatöötamisel on arvestatud kaitsealal leiduvaid loodusväärtusi ning kaitse-eeskirja tzoneeringu ja kaitsekorra kohta koostatud eksperdiarvamust, mille on koostanud MTÜ Eesti Märjalade Ühing. Kaitse-eeskirjaga kehtestatavad piirangud on sätestatud sellises ulatuses, et need tagaksid kaitsealal leiduvate liikide ja looduslike elupaikade soodsa seisundi ning oleksid proportsionaalsed saavutatavale efektile. Leebem kaitsereežiim seaks ohtu kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamise ja kaitseväärtuste säilimise.

Kaitseala kaitse-eeskiri seab kitsendused omandiõigusele (PS § 32). Keskkonda mõjutava tegevuse õigusliku regulatsiooni aluseks on PS §-st 5 tulenev loodusvarade ja loodusressursside kui rahvusliku rikkuse säästva kasutamise põhimõte. Elu- ja looduskeskkonna säästmise ja sellele tekitatud kahju hüvitamise kohustus tuleneb PS §-st 53. Tulenevalt PS §-dest 5, 32 ja 53 ning keskkonnaseadustiku üldosa seaduse ja looduskaitseseaduse alusel võib omandiõigust piirata. Omandiõiguse põhiõlemuse säilimiseks peavad seadusest tulenevad piirangud olema proportsionaalsed ehk piirangu eesmärgi saavutamiseks sobivad, vajalikud ja mõõdukad. Kaitse-eeskirjaga piirangute seadmise eesmärk on alal leiduvate loodusväärtuste säilimine. Ühtlasi täidetakse direktiivist 92/43/EMÜ riigile tulenev kohustus tagada loodusväärtuste kaitse Natura 2000 võrgustiku alal. Neid eesmarke saab lugeda õiguspäraseks, kuna abinõud, mis soodustavad eesmärgi saavutamist, on õiguslikult sobivad: kaitseala moodustamine ja loodusväärtusi kahjustavate tegevustele piirangute seadmine aitab kaasa kaitseala eesmärkide täitmisele. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne. Kaitse-eeskirja regulatsiooni eesmärgi (loodusväärtuste säilimine) täitmiseks ei ole muid vähemalt sama efektiivseid, kuid isikuid vähem koormavaid meetmeid. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt isikutele antud õigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Eesti ja Euroopa loodusväärtuste säilimine on oluline eesmärk. Alale kaitse tagamisega ja tegevustele piirangute seadmisega ala loodusväärtused säilivad, loodusväärtusi kahjustavate tegevuste elluviimisel need hävivad.

Metsamajandusettevõtlike korral on teada risk, et tegevust ei saa võimaldada juhul, kui see kahjustab loodust või elukeskkonda. Ettevõtluvabadus ei anna isikule õigust nõuda rahvusliku rikkuse ega riigi vara kasutamist oma ettevõtlike huvides. Omandiõigus ja

ettevõtlusvabadus ei ole piiramatud õigused. Kaitse-eeskirjaga alale seatud eesmärk kaalub üles omandiõiguse ja ettevõtlusvabaduse riive.

Kaitseala maa-ala kuulub vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele ühte sihtkaitsevööndisse. Kaitseala seniste piiride muutmiseks ja kaitsekorra uuendamiseks tunnistatakse eelnõukohase määrusega kehtetuks Vabariigi Valitsuse 28. märtsi 2001. a määrus nr 112 „Valgesoo maastikukaitseala kaitse-eeskiri”. Kaitsealal ei leidu poollooduslikke kooslusi ning adru ja pilliroo varumiseks sobilikku pilliroogu, seetõttu ei reguleerita eelnõukohase määrusega pilliroo ja adru varumist ning poollooduslike koosluste ilme ja liigikoosseisu tagamiseks vajalikku tegevust. Kaitsealal ei ole veekogusid, seetõttu ei reguleerita ka kalapüüki ja ujuvvahenditega sõitmist.

2.5.2. Lubatud tegevused

Inimestel on lubatud viibida, pidada jahti, korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi kogu kaitsealal. Inimeste viibimine ja metsasaaduste korjamine ei ohusta ala kaitse-eesmärki. Muude metsa kõrvalsaaduste all mõeldakse metsasaadusi (v.a seened ja marjad), nagu käbid, taimed ja seemned. Kaitsealal ei pesitse teadaolevalt liike, kelle soodsa seisundi tagamiseks on oluline kehtestada liikumispiiranguid.

Telkimine ja lõkke tegemine on kaitsealal lubatud kohas, mis on kaitseala valitseja nõusolekul selleks ette valmistatud ja tähistatud. See on vajalik, kuna suures osas on tegu tundlike rabaaladega ning lähtuvalt kaitseala väärtustest pole telkimine ja lõkke tegemine kõikjal sobilik ja ohutu (tulekahjuoht kuival perioodil, tallamine, lõkkematerjali hankimine kohapealt, millega hävivad surnud puidus või puidul elutsevate liikide elupaigad). Kaitsealal on matkaraja lõpus metsas puhkekoht, kus on võimalik teha lõket (kinnine lõkkease) ning telkida. Puhkekoht on varustatud kahe välikäimla, puukuuri ja lavatsiga.

Kaitsealal on lubatud rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistatud kohas. Rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata kohas on lubatud üksnes kaitseala valitseja nõusolekul. Rahvaüritus on planeeritud ja korraldatud üritus. Ettevalmistatud koht on ala, kus on külastamiseks ettevalmistatud taristu (näiteks tähistatud rada, korraldatud parkimine, prügikogumine, käimla). Rahvaüritusele pole ettevalmistatud kohas arvulist piirangut seatud, kuna ettevalmistatud koha suurus ja mahutavus seab osalejate arvule piirid. Seega on kaitseala valitsejal võimalik külastuskoormust reguleerida juba ettevalmistatud kohtade loomiseks vajaliku nõusoleku andmisel. Seetõttu puudub vajadus hiljem uuesti reguleerida külastuskoormust, kui üritus toimub ettevalmistatud koha mahutavuse piires. Kaitseala valitseja kaalutusotsus ettevalmistamata kohas on vajalik, et hinnata rahvaürituse mõju loodusväärtuste säilimisele konkreetses kohas ja suunata üritust, et see ei ohustaks kaitse-eesmärgiks seatud väärtusi. Lisaks saab kaitseala valitseja ürituse korraldajale vajaduse korral seada tingimusi parkimise korraldamise, käimlate, prügimajanduse jms kohta ning lisaks seatakse tingimused, kes ja mis ajaks ala koristab.

Kaitsealal on lubatud sõidukiga ja maastikusõidukitega sõitmine teedel (kooskõlas liikluseaduse §-le 154), kuna see ei ohusta kaitseala väärtusi. Sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmine väljaspool teid on tulenevalt looduskaitseaduse § 30 lõikest 3 lubatud järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala kaitse korraldamise ja valitsemisega seotud töödel ning kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel. Metsas ja rabas nii sõiduki kui ka maastikusõidukiga sõitmine kahjustab maapinda ja kooslusi, mistõttu halveneb elupaikade seisund. Väljaspool teid võib sõita ka liinirajatiste (kaitseala lõunaosa läbib elektriliin)

hooldustöödel. Kavandatavad liikumispiirangute leevendused on kooskõlas looduskaitseesadusega ega sea ohtu kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamist.

Kaitseala sihtkaitsevööndis on lubatud olemasolevate ehitiste hooldustööd, välja arvatud kraavide hooldustööd, mis on lubatud vaid kaitseala valitseja nõusolekul. Hooldustööde all peetakse silmas töid (hoonete värvimine, pehkinud laudade vahetus jms), mis ei ole ehitustööd. Olemasolevate ehitiste hooldamine ei ohusta kaitse-eesmärke. Kraavide hooldustöödeks on iga kord vajalik kaitseala valitseja nõusolek, et tagada veerežiim, mis aitab säilitada kaitseala väärtusi. Kraavide hooldamise mõju soodele sõltub kraavi kaugusest soolast ning hooldustööde iseloomust ja mahust, mistõttu pole võimalik kaitse-eeskirjaga ühest reeglit määrata. Seetõttu tuleb kaitseala valitsejal kaalutusotsusena iga kord vastavalt töö iseloomule ja asukohale hinnata selle mõju kaitsealale ja kaitse-eesmärkidele. Olemasolevate ehitiste hooldustööde alla käib ka kaitseala põhjapiiril asuva Akste–Häätaru T-138 tee ääres liiklust ja seeläbi inimesi ohustavate puude raie.

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud olemasolevate maaparandussüsteemide hoiutööd ja veerežiimi taastamine, kaitsealuste liikide elutingimuste taastamiseks ja säilitamiseks vajalik tegevus ja koosluse kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile Nõusoleku küsimine neil juhtudel on oluline, et tööde elluviimisel oleks tagatud kaitseala väärtuste säilimine.

Maaparandussüsteemide hoiutööd võivad negatiivselt mõjuda kaitseala veerežiimile ja kaitstavatele väärtustele, mistõttu tuleb iga kord kaaluda maaparandussüsteemi hooldamise lubamist ja tingimusi ning leida võimalus, kuidas tagada väljaspool kaitseala asuvate maaparandussüsteemide toimimine. Kuna üks maaparandussüsteemi kraav asub kaitseala lõunapiiril, siis selleks, et tagada väljaspool kaitseala asuva maaparandussüsteemi toimimine, on kaitseala valitsejal võimalus kaaluda selle töö lubamist. Veerežiimi taastamine on vajalik, et taastada raba looduslik veerežiim. Konkreetsed tööd, nende tegemise aeg ja maht planeeritakse alale koostatava kaitsekorralduskavaga. Veerežiimi taastamine, kaitsealuste liikide elutingimuste säilimiseks vajalik tegevus ja koosluste kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile on spetsiifilised tegevused, mille igakordsel planeerimisel on vajalik kaasata ekspert, et tagada kaitseväärtuste säilimine.

Kaitsealal on keelatud ehitiste püstitamine, välja arvatud kaitseala valitseja nõusolekul tee rajamine, tehnovõrgu rajatise ja tootmisotstarbeta ehitise püstitamine kaitseala või kaitsealal paikneva kinnistu tarbeks. Kuna kaitsealale ei jää asustatud alasid ning põhiliseks väärtuseks on puutumata rabamaastik ja vanad loodusmetsad, siis pole uute ehitiste püstitamine sobilik. Ehitise ja ehitustegevuse mõjutab oluliselt looduskoosluste seisundit, kuna sellega võib kaasneda nende hävimine või eeldab ala kuivendamist, mistõttu ei ole võimalik tagada kaitse-eesmärgi saavutamist. Raba ja vanade loodusmetsade soodne seisund säilib vaid siis, kui need arenevad looduslikult ja puutumatusena. Kaitseala valitseja nõusolekul on võimalik rajada eespool nimetatud ehitisi, kui need on vajalikud kaitseala või kaitsealal paikneva kinnistu tarbeks. Kuna ehitamise mõju kaitse-eesmärkidele sõltub suuresti ehitise asukohast, mahust, kasutatavast tehnoloogiast jms, mida pole kaitse-eeskirja koostamisel võimalik ennustada, siis tuleb valitsejal iga kord kaaluda ehitamise võimalikkust, et see ei kahjustaks kaitse-eesmärke, ja seada vajaduse korral ehitamisele vajalikke tingimusi.

2.5.3. Vajalikud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on vajalik puu- ja põõsarinde kujundamine vaadete avamiseks ja säilitamiseks vaatetorni ja matkaraja ümbruses. See on spetsiifiline tegevus, mille vajadus ja

tingimused tuleb iga kord kaaluda, et tagada kaitseväärtuste säilimine. Samuti on sihtkaitsevööndis vajalik kraavide sulgemine, et vähendada kuivendamise mõju rabale. Samas tuleb seda tehas arvestada ka selle mõjuga väljapoole kaitseala jäävatele kuivendussüsteemidele. Seetõttu planeeritakse tööde täpsem maht kaitsekorralduskavas, arvestades ka seda, et väljapool kaitseala jäävaid kuivendussüsteeme oleks võimalik sihipäraselt kasutada.

2.5.4. Keelatud tegevused sihtkaitsevööndis

Arvestades käesolevas määruuses sätestatud erisustega on keelatud majandustegevus ja loodusvarade kasutamine. Vastavalt majandustegevuse seadustiku üldosa seadusele on majandustegevus iga iseseisvalt teostatav, tulu saamise eesmärgiga püsiv tegevus, mis ei ole seadusest tulenevalt keelatud. Tegevus, mille suhtes on kehtestatud teatamis- või loakohustus, loetakse samuti majandustegevuseks ka juhul, kui selle eesmärk ei ole tulu saamine. Seega kõik kaitse-eeskirjas reguleeritud tegevused, mis on määruusega lubatud või lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja mida tehakse tulu saamise eesmärgiga, ning tegevused, mis on lubatud või lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja millega kaasneb teatamis- või loakohustus, on kaitseala sihtkaitsevööndis lubatud majandustegevus. Kaitse-eeskirjaga lubatakse sihtkaitsevööndis majandustegevust, mis ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärki või seisundit.

Loodusvarade kasutamise all on mõeldud kõikide omastatavate loodussaaduste kasutamist. Loodusvarad on kaevandamisväärsed kivimid, mineraalid, vedelikud, gaasid ja orgaanilised ained. Loodusvara on ka vesi (eriti põhjavesi), samuti looduslik mets, merekalad, ulukid, marjad, seemned, teisisõnu kõik see, mida ei ole loonud või teinud inimene, kuid mida kasutatakse majandustegevuses. Seetõttu on kaitse-eeskirjaga üldsätetes eraldi reguleeritud marjade ja seente ning muude metsa kõrvalsaaduste korjamine, samuti jahipidamine.

2.5.5. Tegevuste kooskõlastamine kaitseala valitsejaga

Planeeritud tegevuste ühtivus kaitseala kaitse-eesmärkidega sõltub konkreetsetest tingimustest ja vajab igakordset kaalutlusotsust. Seetõttu on vastavalt looduskaitse seaduse § 14 lõikele 1 mitmed tegevused lubatud vaid kaitseala valitseja nõusolekul. Ilma kaitseala valitseja nõusolekuta ei või muuta katastriüksuse kõlvikute piire ega sihtotstarvet, koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoiminguid, kehtestada detailplaneeringut ja üldplaneeringut, lisasöötta jahiulukeid, lubada ehitada ehitusteatise kohustusega või ehitusloakohustuslikku ehitist, anda projekteerimistingimusi või ehitusluba ning rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda vee erikasutusluba, ehitusluba ega esitada ehitusteatist. Kaitse-eeskirjaga ei reguleerita väikeehitiste, nagu lautri või paadisilla ehitamist, kuna kaitsealal puuduvad veekogud, kuhu selliseid väikeehitisi ehitada.

Kaitseala valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis kaitse-eeskirja kohaselt vajab kaitseala valitseja nõusolekut, kui see võib kahjustada kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit. Kui tegevust ei ole kaitseala valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole arvestatud kaitseala valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt haldusmenetluse seadusele õiguspärasest ootust sellise tegevuse õiguspärasuse osas.

Praktikas on tingimuste esitamine kõige enam kasutatav võte, millega välditakse kaitsealadel majandustegevuse kahjustavat mõju. Kaitse-eeskirjaga on jäetud võimalus lubada kaitseala valitseja nõusolekul matkaradade ja puhkekohtadega seotud arendused, kui sellega ei kaasne elupaigatüüpide olulist kahjustamist, hävitamist või soo veerežiimi muutmist.

3. Menetluse kirjeldus

Kaitseala kaitse-eeskirja avalik väljapanek toimus 18. detsembrist 2015 – 18. jaanuarini 2016. Teade kaitse-eeskirja avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu kohta ilmus 17. detsembril 2015 üleriigilise levikuga ajalehes Postimees ja kohalikus ajalehes Põlva Koit. Väljaandes Ametlikud Teadaanded ilmus kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise teade 15. detsembril 2015 ning Keskkonnaamet tegi ettepaneku viia avalik väljapanek läbi ilma avalikustamiskoosolekuta. Kõik avalikustamisel laekunud maaomanike ettepanekud ja arvamused on esitatud tabelis 1. Ettepanekut avaliku arutelu korraldamiseks ei tehtud.

Looduskaitseaduse §-s 9 sätestatud kaitse alla võtmise menetluse käigus saadeti kaitsealal paikneva 11 kinnisasja 4 eraomanikule ja RMK-le, Keskkonnaagentuurile, Põlva maavalitsustele, ning Põlva ja Vastse-Kuuste Vallavalitsusele teade kaitse-eeskirja eelnõu avaliku väljapaneku kohta.

Tabel 1. Avalikustamisel laekunud maaomanike ettepanekud ja arvamused

nr	kinnistu, omanik	arvamus	Tulemus (KeA otsus)
1	RMK	Kooskõlastab ilma ettepanekuteta.	KeA võtab teadmiseks.
2	Põlva Vallavalitsus	Kooskõlastab ilma ettepanekuteta.	KeA võtab teadmiseks.
3	Valgesoo (61902:001:0811)	Maaomanik küsib sihtkaitsevööndi pindala ja toetuste kohta oma kinnistul.	KeA selgitas maaomanikule sihtkaitsevööndi pindala ja erametsa toetusi puuduvat vastavalt kinnistule.

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu koostamisel on arvestatud EL õigusaktiga EÜ Nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taime- ja loomastiku kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50).

EÜ Nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ ehk loodusdirektiivi artikli 2 lõike 1 kohaselt on nimetatud direktiivi eesmärk looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taime- ja loomastiku kaasa aidata bioloogilise mitmekesisuse säilimisele EL liikmesriikide territooriumil. Loodusdirektiivi artikli 3 lõigete 1 ja 2 kohaselt luuakse Euroopa ökoloogiline võrgustik Natura 2000, mille loomisse annab panuse iga liikmesriik võrdeliselt sellega, millisel määral leidub tema territooriumil loodusdirektiivis nimetatud looduslike elupaigatüüpe ja liikide elupaiku. Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korralduse nr 615 „Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri” lisa 1 punkti 2 alapunktiga 473 on Natura 2000 võrgustiku loodusalaks esitatud Valgesoo loodusala, mis hõlmab Valgesoo looduskaitseala. Seetõttu tuleb kaitsealal tegevuse kavandamisel hinnata selle mõju kaitse-eesmärkidele, arvestades Natura 2000 võrgustiku alade kohta kehtivaid erisusi.

Valgesoo loodusala on kinnitatud Natura 2000 võrgustiku alaks Euroopa Komisjoni 12. novembri 2007. a otsusega 2008/24/EÜ, millega võeti vastavalt nõukogu direktiivile 92/43/EMÜ vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade esimene ajakohastatud loetelu (teatavaks tehtud numbri K(2007) 5402 all, ELT L 012, 15.01.2008, lk 118–382). Viimati ajakohastati boreaalse biogeograafilise piirkonna loodusalade nimekirja Euroopa Komisjoni 3. detsembri 2014. a rakendusotsusega 2015/73/EL, millega võeti vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade kaheksas ajakohastatud loetelu (teatavaks tehtud numbri C(2014) 9092 all, ELT L 18, 23.01.2015, lk 555–758).

Pärast määruse jõustumist tehakse Euroopa Komisjonile ettepanek muuta Valgesoo loodusala piire, mis viiakse vastavusse kaitseala välispiiriga.

Valgesoo loodusala piiride muutmisel jäävad Natura 2000 võrgustiku alade hulgast välja järgmised kinnistud: täielikult Kohatu kinnistu ning väheneb kinnistute Valgesoo ja Kurelaane kaitsealale jääv osa.

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju on positiivne loodus- ja elukeskkonnale, aidates looduskeskkonna säilitamisega kaasa inimeste põhivajaduste ja elukvaliteedi tagamisele.

Uue kaitse-eeskirja kehtestamine aitab kaasa rahvusvaheliste kohustuste täitmisele, seega on mõju välissuhetele positiivne. Looduse mitmekesisuse ehk elurikkuse säilitamise ja suurendamise vajaduse sätestavad nii Euroopa 2020 kui ka Ressursitõhusa Euroopa tegevuskava. Sellest tulenevalt on elurikkuse vähenemise peatamiseks ja taastamiseks kinnitatud EL elurikkuse strateegia aastani 2020 (KOM(2011)2441), mis seab liikmesriigile konkreetsed ja mõõdetavad eesmärgid elurikkuse (liikide ja elupaikade seisundi) parandamiseks aastaks 2020. Kinnitatav õigusakt toetab otseselt nende eesmärkide saavutamist.

Kaitseala on juba riikliku kaitse all, mistõttu puudub määruse jõustumisel oluline mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

Vastavalt maamaksuseaduse §-le 4 kaasneb määruse jõustumisega kohaliku omavalitsuse maamaksutulude mõningane vähenemine. Maamaksuseaduse § 4 lõike 3 kohaselt hakkab maamaksusoodustus kehtima kaitse-eeskirja jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuaril. Maamaksuseaduse § 4 lõike 1 punkti 1¹ kohaselt kaitsealade sihtkaitsevööndi maalt maamaksu ei maksta. Uue kaitsekorra kohaselt suureneb sihtkaitsevööndi pindala 343,24 ha võrra. Muutused on suuremad Vastse-Kuuste vallas ja arvutuslikult jääb seal eelarvesse laekumata 512 eurot, Põlva valla alale jääb väiksem osa kaitsealast ja maamaksu laekub hinnanguliselt 44 eurot vähem.

Planeeringud tuleb kooskõlla viia kehtestatud õigusaktidega. Seega mõjutab määruse kehtestamine ka kehtestatud planeeringuid. Teadaolevalt vastuolusid kehtivate planeeringutega ei ole, mistõttu oluline mõju selles küsimuses puudub. Eelnõu avalikustamise käigus saadeti kohalikele omavalitsustele ja maaomanikele arvamuse avaldamiseks eelnõu materjalid. Selle käigus ei esitatud vastuväiteid, et määruse jõustumine takistaks kehtivate planeeringute teostamist. Looduskaitseaduse § 9 lõike 71 punktide 3 ja 4 järgi on

avalikustamise üks eesmärk saada menetlusosalistelt neile teadaolevaid andmeid, mis on setud antud eelnõuga.

Vastavalt looduskaitseseaduse §-le 20 võib riik kokkuleppel kinnisasja omanikuga omandada kinnisasja, mille sihtotstarbelist kasutamist ala kaitsekord oluliselt piirab, kinnisasja väärtusele vastava tasu eest. Maa-ameti tehingute andmebaasi andmetel, mille aluseks on võetud aasta jooksul toimunud ostu-müügitehingud ning arvestatud kaitseala maa valdavalt sihtotstarvet maatulundusmaana, on ajavahemikus 01.01.2014–31.12.2014 keskmine tehinguväärtus Vastse-Kuuste vallas olnud 4934 eurot ja Põlva vallas 3031 eurot hektari eest. Kaitseala piires on valdavaks sihtotstarbeks maatulundusmaa. Tehinguid analüüsiti vähemalt kahehektarilise üldpindalaga maatulundusmaa sihtotstarbega kinnistute puhul. Välja olid jäetud tehingud elumumaa potentsiaali omavate maadega. Eramaad on kaitsealal sihtkaitsevööndis 9,9 ha.

Kaitsealal, mis on ühtlasi loodusala, saab taotleda metsatoetust 110 eurot sihtkaitsevööndi metsamaa hektari kohta. Kaitseala sihtkaitsevööndisse jääb toetusõiguslikku metsamaad 3,49 ha, mis teeb lisakulutuseks 384 eurot. Kaitsealal ei ole inventeeritud poollooduslikke kooslusi.

Valgesoo looduskaitseala moodustamisega tsoneeritakse piiranguvööndis olevat riigimetsa täiendavalt sihtkaitsevööndisse 74 ha. Lähtudes sellest, et ka piiranguvööndi metsade majandamine oli varem kitsendatud ja vastavalt RMK arvutustele on majanduspiirangutega metsade kavandatavaks raiemahuks ligikaudu 1/10 majandusmetsa lankide keskmisest, ulatub iga-aastane saamata jäänud puidutulu lisapiirangute seadmisel ligikaudu 12,4 euronit hektari kohta (see teeb 919 eurot).

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Seega vastavad määruses üldkorralduse tunnustele sätted, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

8. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu on kooskõlastatud teiste ministriumitega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu. Rahandusministeerium ja Kultuuriministeerium kooskõlastasid eelnõu märkusteta, ülejäänud ministriumid on kooskõlastanud eelnõu vaikimisi. Vabariigi Valitsuse reglemendi § 7 lõike 4 kohaselt, kui kooskõlastaja ei ole sama paragrahvi lõigetes 1–3 sätestatud tähtaja jooksul

eelnõu kooskõlastanud või jätnud seda põhjendatult kooskõlastamata, loetakse eelnõu kooskõlastatuks.

Marko Pomerants
Keskkonnaminister